

Oświata w Ukrainie: reforma, COVID, wojna

Oleksandr Pustovyi

1. Ukraiński system edukacji i nauki

Żeby zharmonizować ukraiński system edukacji z Unią Europejską i zrealizować założenia umowy stowarzyszeniowej z UE, w 2020 roku rząd Ukrainy wprowadził kolejne zmiany w Narodowej Ramie Kwalifikacji. Wcześniej miała ona 10, potem 11 poziomów, teraz – tak jak Europejska Rama Kwalifikacji – 8 poziomów. Uczenie się przez całe życie, wyniki nauczania, ocenianie zewnętrzne oraz kompetencje kluczowe są priorytetami prawa oświatowego Ukrainy. Od 2018 roku rozwój i kształtowanie kompetencji kluczowych na etapie szkolnym są stopniowo wprowadzane do podstaw programowych poprzez reformę Nowa Ukraińska Szkoła. Pełne wdrożenie jej zasad ma nastąpić w 2027 roku. Mimo pandemii COVID-19 i eskalacji wojny Rosji przeciwko Ukrainie władze oświatowe deklarują kontynuację tej reformy. Ostatnio nawet pojawiają się propozycje urzędników oświatowych dotyczące przyspieszenia jej realizacji.

Poniższa tabela pokazuje odniesienia poszczególnych etapów edukacyjnych, cykli procesu edukacyjnego, wieku uczniów, słuchaczy i studentów oraz czasu trwania edukacji do ram kwalifikacji (RK).

Tabela 1. System edukacji w Ukrainie. Poziomy, wiek i czas trwania nauki

Etap edukacyjny		RK	Cykl (poziom) procesu edukacyjnego	Wiek	Grupy/ klasy/ lata nauki
Oświata przedszkolna			wiek wczesny	1–3	
			młodszy przedszkolny	3–4	
			średni przedszkolny	4–5	
		starszy przedszkolny	5–6 (7)	brak odpowiednika zerówki	
Szkolna (średnia pełna)	Oświata początkowa	1	I adaptacyjno-zabawowy	6/7–8/9	1–2
			II podstawowy	8/9–9/10	3–4
	Oświata średnia bazowa	2	I adaptacyjny	10/11–11/12	3–4
			II podstawowo-przedmiotowy	12/13–14/15	7–9
	Oświata średnia sprofilowana (pełna)	3	I adaptacyjno-sprofilowany	15/16	10
			II sprofilowany	16/17 (–17/18)	11 (12 od 2027 r.)
Pozaszkolna		1–5			
Zawodowa	Oświata zawodowa (zawodowo-techniczna)	2	I poziom początkowy	10/11–11/12	maks. 1 rok
		3	II poziom bazowy	od 14/15	maks. 1,5 roku lub maks. 4 lata
		4/5	III poziom wyższy	od 16/17	maks. 2 lata
Oświata zawodowa przedwyższa		5	młodszy bakaławr fachowy	od 15/16	120–240 ECTS (ok. 2–4 lat)
Wyższa	Poziom początkowy wykształcenia wyższego	5	„krótki cykl” – młodszy bakaławr		120 ECTS (ok. 2 lat)
	Bakaławr	6		min. 17–21	180–240 ECTS (ok. 3–4 lat)
	Magister	7		min. 21–23	90–120 ECTS (1,5–2 lata)
	Doktor nauk w dziedzinie... (Ph.D.), doktor sztuki (A.D.)	8			3–4 lata
Oświata dorosłych, podyplomowa					

Obowiązek szkolny – edukacja w wieku starszym przedszkolnym, czyli 5–6 (7) lat, jest obowiązkowa zgodnie z obowiązującą w Ukrainie ustawą. Ustawa ta jednocześnie pozwala rodzicom na wybór dowolnego sposobu realizacji edukacji przedszkolnej, w tym też w domu, bez faktycznej kontroli. **Nie istnieje odpowiednik polskiej zerówki.**

Osiągnięcie poziomu oświaty średniej pełnej jest obowiązkowe na podstawie artykułu 53 Konstytucji Ukrainy. Ustawa gwarantuje nieodpłatne uzyskanie tego poziomu niezależnie od wieku. Kodeks wykroczeń przewiduje mandaty za naruszenie obowiązku szkolnego tylko dla rodziców lub opiekunów prawnych dzieci w wieku szkolnym (6–18 lat).

Oświata przedszkolna była wcześniej 0 etapem ram kwalifikacji, jednak później została z nich usunięta, pozostając integralną częścią systemu.

Porównując odniesienia polskiego i ukraińskiego systemu edukacji z Europejskimi Ramami Kwalifikacji, można zauważyć, iż ukraiński uczeń obecnie wcześniej otrzymuje dokument potwierdzający osiągnięcie 1 poziomu RK – **świadectwo o uzyskaniu wykształcenia początkowego**. Jest ono wydawane po 4 klasie, podczas gdy polska młodzież dostaje świadectwo po 8-letniej szkole podstawowej, które potwierdza osiągnięcie 2 poziomu (z kolei uczeń ukraiński otrzymuje podobne po 9 klasie).

Świadectwo o uzyskaniu pełnego wykształcenia średniego po 11 (12) klasie potwierdza 3 poziom RK, podczas gdy polskie świadectwo dojrzałości – 4 poziom. Jednak na podstawie umowy międzyrządowej z 2005 roku (oraz pisma MEN z 2019 r.) zarówno ukraińskie, jak i polskie świadectwa uprawniają do podjęcia studiów wyższych.

Świadectwo o uzyskaniu wykształcenia średniego bazowego, otrzymywane po ukończeniu 9 klasy w Ukrainie, tak jak polskie świadectwo o ukończeniu szkoły podstawowej (8 klasy), poświadcza osiągnięcie 2 poziomu ram kwalifikacyjnych. Jest ono również dokumentem potwierdzającym ukończenie szkoły lub kolejnego etapu edukacji za granicą w rozumieniu Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw (Dz.U. 2017 poz. 1655 z późn. zm.) Świadectwo to umożliwia rekrutację do liceów, techników i szkół branżowych I stopnia.

Żadne „dokumenty”, w tym oświatowe, wydane od 2014 roku na czasowo okupowanych terenach Ukrainy przez władze rosyjskie lub zależne od Rosji jednostki terrorystyczne nie mogą być uznane w RP. Ukraina ustaliła osobne wewnętrzne przepisy dotyczące uznawania takich informacji.

Zgodnie z ustawą **oświata pozaszkolna** jest integralną częścią systemu edukacyjnego. Można ją realizować równocześnie z oświatą przedszkolną, początkową, średnią bazową, zawodową (zawodowo-techniczną) i zawodową przedwyższą.

Kompetencje nabyte w ramach realizacji programów nauczania oświaty pozaszkolnej mogą być uwzględniane i uznawane na odpowiednim poziomie kształcenia. Teoretycznie można więc zaliczyć zajęcia w takich szkołach, klubach i kółkach na poczet przedmiotów szkolnych. Dotyczy to przede wszystkim przedmiotów sportowych i artystycznych. W takim przypadku można nie wystawiać oceny

z danego przedmiotu, tylko wpisać „zaliczony”. Szkoły mogą współpracować z takimi placówkami w ramach porozumień i razem realizować programy nauczania. Taka forma nazywa się oświatą sieciową.

Wspomniany zapis o uznawalności jest jedną z formalnych podstaw z Rozporządzenia Ministerstwa Oświaty i Nauki (MON) Ukrainy <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0563729-23#Text> (w języku ukraińskim) na okres stanu wojennego. Ministerstwo zaleca szkołom ukraińskim zaliczać wyniki nauczania uzyskane za granicą na podstawie zaświadczenia wydanego przez szkołę w kraju przyjmującym.

Zaświadczenie takie powinno zawierać następujące informacje: imię i nazwisko ucznia/uczennicy, datę i miejsce urodzenia ucznia/uczennicy, nazwę placówki edukacyjnej i okres uczęszczania do niej, klasę/klassy przebyte w szkole, wykaz zaliczonych przedmiotów wraz z liczbą godzin i treściami nauczania; efekty kształcenia; system oceniania stosowany w placówce edukacyjnej z podaniem najwyższych i najniższych stopni stosowanych; datę wydania, pieczęć i podpis dyrektora placówki.

Poziom **oświaty zawodowej (zawodowo-technicznej)** obecnie też przechodzi reformę w celu harmonizacji z RK UE. Najnowszy poziom dodany do ukraińskiej ramy kwalifikacji – 5: **oświata przedwyższa** (*professional prehigher education*) – też jest obecnie konstruowany. Podobnie jest z 5 poziomem PRK, który nie ma osobnej polskiej nazwy słownej. Informację o szkolnictwie wyższym można uzyskać w przewodniku NAWA – https://nawa.gov.pl/images/users/623/Ukraina_3.pdf.

Nazewnictwo placówek edukacyjnych, szczególnie w okresie trwania reformy, kiedy jednocześnie funkcjonują placówki z nazwami sprzed zmian, w dodatku tłumaczone na język obcy, może wprowadzić lekkie zamieszanie.

Stosowana w oświacie pozaszkolnej nazwa „szkoła muzyczna” może zmylić polskich nauczycieli. Informacja o tym, że dziecko uczęszczało w Ukrainie do szkoły muzycznej, nie oznacza, że było to coś podobnego do polskiej szkoły lub liceum muzycznego. Podstawowa część podstawy programowej na odpowiednim poziomie edukacyjnym jest bowiem realizowana w innej szkole.

Całkowite wejściem w życie przepisów dotyczących klasyfikacji placówek oświatowych, zaplanowane jest na 2027 rok. Zakłada się, że wówczas słowa „gimnazjum” i „liceum” będą określać placówkę odpowiedniego poziomu. Jednak są to na razie tylko plany. Obecnie te nazwy mogą być używane w nazwach szkół działających na różnych poziomach edukacji. **Słowa „liceum” czy „gimnazjum” mogą być używane w nazwach placówek prowadzących edukację na różnych poziomach i nie przekładają się na polskie realia sprzed reformy naszej edukacji (nie zawsze są tożsame ze stosowanym w Polsce określeniem poziomu kształcenia/ etapu edukacyjnego).**

W 2021 r. do ustawy regulującej warunki utworzenia liceum jako placówki oświatowej edukacji średniej sprofilowanej wniesiono zmiany, które znacznie obniżyły te wymogi. Zezwolono też, żeby liceum prowadziło jednocześnie edukację na niższych poziomach, pozostając jedną jednostką organizacyjną. W praktyce wiązało się to z fasadową „zmianą tablic” na masową skalę, bowiem szkoły, które

miały 10 i 11 klasy, ze średnich szkół ogólnokształcących poziomu I–III przekształciły się w licea. W opinii pomysłodawców reformy szkolnej te zmiany umożliwiają prawdziwe sprofilowanie szkoły średniej.

Niestety nawet w informacjach zamieszczonych na stronie polskiego MEiN można znaleźć różne sposoby tłumaczenia poziomów edukacji i typów szkół ukraińskich na język polski. Na przykład na oznaczenie placówki mającej klasy 5–9 można znaleźć określenia: „liceum ogólnokształcące II stopnia” lub „5-letnia szkoła średnia I stopnia”. Oryginał pierwszego określenia w dosłownym tłumaczeniu brzmi „placówka ogólnej oświaty średniej II stopnia”, a drugie jest sposobem opisywania „placówki, która prowadzi kształcenie średnie bazowe”. Dlatego w niniejszym artykule, z wyjątkiem ustalonych w aktach prawnych przypadków, stosowane jest tłumaczenie dosłowne, najbardziej zbliżone do brzmienia w języku ukraińskim: *osvtia* – oświata (nie: edukacja, kształcenie), *bazova* – bazowa (nie: podstawowa). Polskich odpowiedników najlepiej szukać w poniższej tabeli. Zawiera ona najczęściej używane nazwy placówek oświaty pozaszkolnej. Warto pamiętać, że nie istnieje lista zamknięta takich placówek, ponieważ odpowiednie przepisy prawne po wyliczeniu mają dopisek „oraz inne”.

Tabela 2. Podstawowe typy i nazwy placówek edukacyjnych na poszczególnych etapach

Oświata	Poziom	Podstawowe typy i nazwy placówek oświaty
Przedszkolna		<ul style="list-style-type: none"> • żłobek (ясла) • zespół żłobkowo-przedszkolny (ясла-садок) • przedszkole (дитячий садок) • zespół żłobkowo-przedszkolny typu rodzinnego (ясла-садок) сімейного типу • dom dziecka (будинок дитини) • centrum rozwoju dziecka (центр розвитку дитини)
Szkolna	bazowa	<ul style="list-style-type: none"> • zakład bazowy (опорний заклад) • szkoła specjalna (спеціальна школа) • centrum edukacyjno-rehabilitacyjne (навчально-реабілітаційний центр) • zespoły międzypoziomowe (np. szkolno-przedszkolny)
	podstawowa	<ul style="list-style-type: none"> • szkoła średnia ogólnokształcąca (середня загальноосвітня школа) • szkoła podstawowa (початкова школа)
	średnia bazowa	<ul style="list-style-type: none"> • szkoła średnia ogólnokształcąca (середня загальноосвітня школа) • gimnazjum (гімназія) – od 2027 roku
	średnia sprofilowana	<ul style="list-style-type: none"> • szkoła średnia ogólnokształcąca (середня загальноосвітня школа) • liceum (ліцей): <ul style="list-style-type: none"> • artystyczne (мистецький) • sportowe (спортивний) • wojskowe, marynarki wojennej, wojskowo-sportowe (військовий (військово-морський, військово-спортивний)) • naukowe (науковий) • koledż zawodowy (професійний коледж) • koledż artystyczny (мистецький коледж)

Oświata	Poziom	Podstawowe typy i nazwy placówek oświaty
Pozaszkolna		<ul style="list-style-type: none"> • szkoły sportowe dla dzieci i młodzieży (дитячо-юнацькі спортивні школи) • szkoły artystyczne: muzyczna, malarska, choreograficzna, chóralna (мистецькі школи: музична, художня, хореографічна, хорова) • szkoły sztuk pięknych (школа мистецтв) • szkoła językowa (мовна школа) • centrum, pałac, budynek, klub twórczości artystycznej dzieci i młodzieży, wychowania estetycznego (центр, палац, будинок, клуб художньої творчості дітей, юнацтва та молоді, естетичного виховання) • biblioteka dziecięca (дитяча бібліотека) • kluby (клуби) • obozy dla dzieci i młodzieży (дитячо-юнацькі табори) • baza młodych turystów (станція юних туристів) • Mała Akademia Sztuk (rzemiosł ludowych) (Мала академія мистецтв [народних ремесел]) • Mała Akademia Nauk Młodzieży Szkolnej (Мала академія наук учнівської молоді)
Zawodowa (zawodowo-techniczna)		<ul style="list-style-type: none"> • szkoła zawodowo-techniczna wyznaczonego profilu (професійно-технічне училище) • szkoła zawodowo-techniczna rehabilitacji socjalnej (професійне училище соціальної реабілітації) • wyższa szkoła zawodowa (вище професійне училище) • liceum zawodowe (професійний ліцей) • liceum zawodowe o określonym profilu (професійний ліцей відповідного профілю) • szkoła zawodowo-artystyczna (професійно-художнє училище) • artystyczna szkoła zawodowo-techniczna (художнє професійно-технічне училище) • wyższa zawodowo-techniczna szkoła artystyczna (вище художнє професійно-технічне училище) • szkoła-agrofirma (училище-агрофірма) • wyższa szkoła-agrofirma (вище училище-агрофірма) • szkoła-fabryka (училище-завод) • centrum edukacji zawodowej (zawodowo-technicznej) (центр професійної [професійно-технічної] освіти) • centrum edukacji zawodowej (центр професійної освіти) • centrum szkoleniowo-produkcyjne (навчально-виробничий центр) • centrum przygotowania i przekwalifikowania kadr pracowniczych (центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів) • kombinat szkoleniowo-kursowy (навчально-курсівий комбінат) • centrum szkoleniowe (навчальний центр)

Oświata	Poziom	Podstawowe typy i nazwy placówek oświaty
Zawodowa przedwyższa		<ul style="list-style-type: none"> • koledż (коледж): <ul style="list-style-type: none"> • zawodowy (фаховий) • wojskowej kadry sierżantów (військовий сержантського складу) • zawodowy ze specjalnymi warunkami kształcenia (фаховий із специфічними умовами навчання)
Wyższa	początkowa	koledż (коледж)
	bakaławr	uniwersytet, akademia, instytut, koledż
	magister	uniwersytet, akademia, instytut, konserwatorium
	Ph.D./ D.A.	

2. Organizacja roku szkolnego i planu lekcji

Odpowiednie ustawy gwarantują placówkom oświatowym szeroką autonomię w kwestiach nieuregulowanych ustawami i rozporządzeniami. Do takich spraw teoretycznie należą też kwestie związane z planowaniem roku szkolnego – podziałem na semestry, trymestry, ćwierci, a także daty i czas trwania przerw, ferii. Ustawa jednak nakłada następujące ograniczenia: rok szkolny zaczyna się 1 września, kończy się nie później niż 1 lipca i trwa nie mniej niż 175 dni nauki (w liceum wojskowym 190 dni roboczych).

Placówki mogą być zmuszone dostosować się nie tylko do ustawowych ograniczeń, ale również do zaleceń władz gminy, szczególnie kiedy są one jednocześnie organami prowadzącymi. Najczęściej w tym przypadku chodzi o skrócenie dni ogrzewania w szkołach. Placówka, a szczególnie jej rada pedagogiczna, może samodzielnie zmienić ustalony wcześniej kalendarz roku z różnych powodów (np. ze względu na pandemię COVID czy wojnę). W 2022 roku ze względu na stan wojenny rząd wyjątkowo wydał rozporządzenie o czasie trwania roku szkolnego od 1 września 2022 r. do 30 czerwca 2023 r.

W większości szkół już od wielu lat rok szkolny kończy się w ostatnim dniu roboczym maja, więc wakacje trwają 3 miesiące. Potocznie tłumaczy się to głównie warunkami klimatycznymi – zaczynającymi się już w czerwcu upałami i brakiem klimatyzacji w salach lekcyjnych. Tradycyjnie jednak jest to też związane z latem, które zgodnie z tzw. kalendarzem meteorologicznym, powszechnie uznawanym w Ukrainie, trwa od 1 czerwca do 31 sierpnia. Wakacje są więc naprawdę letnimi kanikułami. Rok szkolny zaczyna się z pierwszym dniem jesieni, a kończy się razem z wiosną.

Rekomendowany przez MON, ale nie obowiązkowy, jest podział na semestry i ćwierci, który przewiduje 3 przerwy: jesienną (tydzień pod koniec października lub na początku listopada), zimową (2 tygodnie pod koniec grudnia i na początku stycznia) oraz wiosenną (tydzień pod koniec marca lub na początku kwietnia). Nie ma rozróżnienia pomiędzy feriami a wakacjami, przerwy w nauce są nazywane kanikułami odpowiedniej pory roku.

Państwowa certyfikacja podsumowująca (DPA – ДПА) dla uczniów klas 4 i 9 odbywa się w terminach wyznaczonych przez dyrekcję szkoły w czasie roku szkolnego. Zazwyczaj bywa to koniec maja lub początek czerwca. W latach 2022 i 2023 zrezygnowano z DPA, oceny końcowe wynikają z ocen rocznych.

Odpowiednik matury to Niezależne Ocenianie Zewnętrzne (ZNO – ЗНО). W 2021 roku odbywało się od 21 maja do 10 czerwca, w 2020 od 25 czerwca do 15 lipca (przez COVID), w 2019 – od 21 maja do 13 czerwca. W związku z eskalacją wojny w 2022 roku ZNO zostało zamienione na Narodowy Test Multimedialny (NMT – НМТ), który był przeprowadzony online od 18 lipca do 10 sierpnia. W 2023 odbywał się od 5 czerwca do 24 lipca.

Z jednej strony prawo do ustalania planu oraz czasu lekcji i przerw jest częścią autonomii szkoły, z drugiej – ministerialne normy higieniczno-sanitarne wyznaczają, że lekcja w klasie 1 nie może trwać dłużej niż 35 min, w klasach 2–4 – 40 min, a w klasach 5–12 – 45 min. Przerwy dla klas 1–4 mają trwać nie mniej niż 15 min, a w klasach 5–12 nie mniej niż 10, ale nie więcej niż 30 min. Osobno regulowany jest czas lekcji online.

Szkoły samodzielnie decydują o długości tygodnia nauki – może on trwać 5 lub 6 dni (w większości placówek 5). Maksymalna liczba godzin tygodniowo w poszczególnych klasach, zależnie od długości tygodnia nauki, wygląda następująco:

 Tabela 3. Maksymalna liczba godzin nauki tygodniowo

Klasa	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5 dni	20	21	23	23	28	31	32	33	33	33	33
6 dni	22.5	23	24	24	30	32	34	35	36	36	36

3. Struktura podstaw programowych i przykładowa lista przedmiotów

W roku szkolnym 2022/2023 w ukraińskiej edukacji funkcjonują 4 różne podstawy programowe (Państwowe Standardy Edukacji): standard 2018 r. w szkole początkowej (klasy 1–4), standard 2020 r. szkoły średniej bazowej w klasach 5 (i 6 eksperymentalnych), standard 2011 r. szkoły średniej bazowej w klasach 6–9 oraz standard 2011 r. dla szkoły średniej sprofilowanej w klasach 10–11. W najbliższym czasie ma być zatwierdzony nowy standard dla szkoły średniej sprofilowanej.

Nowe standardy (od 2018 roku) zostały napisane pod kątem ciągłego rozwoju kompetencji i umiejętności zgrupowanych w 9 dziedzin (oddziałów) oświatowych. Oznacza to też **brak konkretnych przedmiotów i bezpośrednich treści nauczania na poziomie wymagań podstawowych**. Tygodniowe i roczne godziny w typowych planach nauczania przypisywane są do dziedzin edukacyjnych, nie do przedmiotów.

Branże edukacyjne łączące kompetencje z dziedzin edukacji w standardzie państwowym oraz liczbę godzin na ich kształtowanie w poszczególnych klasach pojawiają się w typowym programie edukacyjnym (TPO) zatwierdzanym przez ministerstwo. Obecnie zatwierdzono 10 typowych programów edukacyjnych na poziomie klas 1–4, 1 dla klas 5, 1 dla klas 6–9 i 1 dla klas 10–11. Na podstawie TPO układane są modelowe programy nauczania (MPN) dla przedmiotów/kursów. Obecnie MON Ukrainy dopuściło do użytku ponad 80 MPN dla klas 5–9.

Przykładowo założenia standardu w dziedzinie edukacji historycznej i obywatelskiej na poziomie klas 5 i 6 mogą być realizowane poprzez przedmioty/kursy:

- wstęp do historii Ukrainy i edukacji obywatelskiej – 5 klasa (4 MPN),
- historia Ukrainy; historia powszechna – 6 klasa (kurs zintegrowany; 2 MPN),
- badamy historię i społeczeństwo – klasy 5–6 (kurs zintegrowany; 3 MPN),
- Ukraina i świat – wstęp do historii i edukacji obywatelskiej – klasy 5–6 (kurs zintegrowany; 3 MPN).

Czyli na świadectwach rocznych szkół mogą pojawić się 4 różne przedmioty/kursy realizowane poprzez 12 modelowych programów nauczania.

Natomiast na poziomach obecnych klas 6–11 stare standardy wymieniają konkretne przedmioty i tematy (treści edukacyjne) dla poszczególnych klas.

Na stronie MEiN pod linkiem <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/ukrainski-system-oswiaty--list-ministra-edukacji-i-nauki> umieszczone są (w języku polskim):

- Standard Państwowy Oświaty Początkowej (plik *Ramy programowe – klasy 1–4*),
- Typowy Program Edukacyjny dla klas 5–9 obowiązujący w roku szkolnym 2022/2023 (plik *Standardowy program dla szkół ogólnokształcących II stopnia – klasy 5–9*),
- Typowy Program Edukacyjny dla klas 10–11 (plik *Podstawowy program edukacyjny ogólnokształcących szkół średnich III stopnia, klasy 10–11*),
- **lista przedmiotów** (z linkami do odpowiednich programów w języku ukraińskim) **dla klas 5–11** sprzed reformy (plik *Programy nauczania w Ukrainie*).

Standard Państwowy Oświaty Średniej Bazowej w języku angielskim (*Ukraine's National Curriculum for Basic Secondary Education*) można znaleźć na stronie The European Wergeland Centre: https://theewc.org/content/uploads/2022/03/Ukraine_NationalCurriculum_basic_secondary_education.docx.

Poradniki przedmiotowe prezentujące ukraińskie programy nauczania z języka polskiego, matematyki, biologii, historii i WOS-u oraz wyjaśniające kluczowe różnice między nimi a ich polskimi odpowiednikami są dostępne na stronie Szkoły Edukacji: <https://szkolaedukacji.pl/ukrainscy-uczniowie/?fbclid=IwAR-2w3TL58uPaKpFdMFV380cZotDPu4ctP6y2TIVvJlufv1ExQ1rIP2Xb5l>.

4. Liczebność, rodzaje i profile oddziałów

Liczbę uczniów w klasach ogólnodostępnych wyznacza odpowiedni przepis ustawy. Minimalna liczba osób w klasie to 5, maksymalna w klasach 1–4 – 24, a w klasach 5–11 – 30 uczniów.

Na poziomie klas 1–4 dopuszcza się tworzenie klas łączonych. Mogą one liczyć od 5 do 12 osób. Różnica wieku między uczniami może wynosić nie więcej niż 4 lata.

W oddziałach integracyjnych liczebność jest podobna do ogólnej, z tym że liczba uczniów ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi, w zależności od stanu zdrowia i rozwoju intelektualnego, waha się od 1 do 3. Liczba osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w klasach szkół specjalnych jest regulowana osobno, w zależności od rodzaju problemów zdrowotnych lub rozwoju intelektualnego uczniów.

W większości przypadków profilowanie klas następuje od klasy 10. Typy profili są ustalane przez poszczególne placówki. Częściowe profilowanie może się pojawić już w klasach 5–9 (np. specjalne kursy realizowane w sieciach międzyszkolnych, sieciach szkół z placówkami edukacji pozaszkolnej, uczelniami, przedsiębiorstwami).

5. Zasady oceniania

System oceniania według 12-punktowej skali po raz pierwszy został zatwierdzony rozporządzeniem Ministerstwa Oświaty i Nauki Ukrainy w 2000 r. Tabelę z wyznaczonymi dla każdego punktu kryteriami można zobaczyć w poradniku Fundacji EMIC *Przyjazna szkoła wielokulturowa. Jak to zrobić?* (s. 52): <https://emic.com.pl/assets/Przyjazna-Szkoła-Wielokulturowa.pdf>.

Nie ma pojęcia „ocena negatywna” w rozumieniu polskiej 1. W 1993 roku na fali reform – szczególnie tych związanych z treściami edukacyjnymi programów nauczania, przygotowaniem merytorycznym nauczycieli i problemami związanymi ze skutkami celowej rusyfikacji w czasach sowieckich – postanowiono „ułatwić” naukę szkolną poprzez likwidację 1. Aktualny system oceniania bazuje na 4 poziomach, określanych zarówno w postaci słownej, jak i cyfrowej. Na początku do stopni 2, 3, 4 i 5 dodawano plusy i minusy. Teraz stosuje się 12-stopniowy system. Poszczególne stopnie nie mają słownych odpowiedników (jak w Polsce np. 5 – bardzo dobry) – w dokumentach podaje się liczby zapisane cyframi i słownie.

Obecnie na świadectwach osiągnięć poszczególne czynności edukacyjne są opisywane w swoistym systemie dwustopniowym – „ukształtowała się” albo „kształtuje się”. W skróconej postaci graficznej można to oznaczać „ptaszkiem” (√), albo jego brakiem w odpowiedniej kratce. Podobnie opisywane są efekty nauczania dla każdego wyniku oczekiwanego (ok. 40) w klasach 1 i 2.

Poziomy osiągnięć są 4: wysoki, dostateczny, średni i początkowy. Na świadectwie oznacza się je pierwszymi literami (w cyrylicy): „В” (*vysokiy*), „Д” (*dostatniiy*), „С” (*seredniiy*), „П” (*pochatkovyi*).

Świadectwa osiągnięć uczniów klas 1–2, 3–4 i 5–6 są opisem czynności edukacyjnych we wspomnianym wyżej systemie dwustopniowym. Różnica występuje w ocenie wyników nauczania: dla klas 1–2 – dwustopniowy, dla klas 3–4 – czteropoziomowy, dla klas 5–6 – czteropoziomowy za 1 i 2 semestr i za rok. Świadectwo klas 5–6 dodatkowo mieści kategorię „ocena ogólna wyników nauczania” do każdego przedmiotu/ kursu zintegrowanego, gdzie za semestry i rok trzeba wstawić ocenę w 12-punktowej skali, zgodnie z wymogami zbliżonymi do podanych w tabeli 4a.

Obecnie w klasach 7–11 oceny semestralne i roczne (oprócz klas 9 i 11) są wpisywane do tabeli osiągnięć ucznia. Są to oceny w 12-stopniowej skali wystawiane za konkretne przedmioty. W klasach 9 i 11 oceny końcowe (roczne) sformułowane zgodnie z kryteriami podanymi w tabeli 4a są wpisywane do suplementów do świadectwa o ukończeniu odpowiedniego etapu.

Po ukończeniu każdego etapu edukacyjnego uczniowie dostają odpowiednie świadectwo. Absolwentom klas 4 w 2022 roku po raz pierwszy zostały wydane osobne świadectwa o ukończeniu tego etapu. Uczniowie dostali je w postaci elektronicznej, z możliwością (nie koniecznością) uzyskania papierowego odpisu. Świadectwa i suplementy z klas 9 i 11 są wydawane w postaci plastikowej i papierowej według wzorów państwowych. Tabele z klas 7–11 obecnie są wydawane według wzoru państwowego.

Szkoła ma prawo wprowadzić swój wewnętrzny system oceniania, jednak pod warunkiem ustalenia mechanizmu przeliczania ocen semestralnych i rocznych na odpowiednią 12-punktową skalę dla klas 5–11.

Tabela 4. Zasady oceniania w szkołach ukraińskich w przekroju historycznym

1945 -1993		1993 -2000	Od 2000	Od 2011	Od 2022	Od 2018	
Bardzo zła	1	x	x		Poziomy kompetencji	Krótki opis poziomu na świadectwie	
Zła	2	2	1	wymagania do każdego punktu (1-12) dla klas 5-11 są podane w tabeli 4a	I - początkujący	jeszcze potrzebuje uwagi i pomocy w nauczaniu	
			2				
			3				
Pośrednia	3	3	4		II - średni	wymagania do każdego poziomu (I-IV) dla klas 1-4 są podane w tabeli 4b	osiąga cel z pomocą nauczyciela
			5				
			6				
Dobra	4	4	7				III - dostateczny
			8				
			9				
Celująca	5	5	10		IV - wysoki		ma znaczące sukcesy
			11				
			12				

Próbując zorientować się w polskim systemie oceniania, ukraińscy uczniowie, rodzice, a czasami i dziadkowie zaczynają porównywać go z tym, który obowiązywał w czasach ich nauki szkolnej. Mimo że tabelka pokazuje podobny do polskiego 4-poziomowy system, ewidentna jest **różnica w podejściach do oceniania**. Szczególnie ważna jest likwidacja oceny 1 w 1993 roku i jej przywrócenie w 2000 r., ale już z minimalnymi wymogami.

Brak ujednoczonych w Polsce na poziomie krajowym kryteriów na oceny 1–6 oraz faktycznie zindywidualizowany przez każdego nauczyciela system oceniania sprawiają uczniom z doświadczeniem migracyjnym ogromny problem. Złożoność i zmienność zasad oceniania w ukraińskiej szkole, które są pokazane w tabeli, wizualizują ten problem: 5 dla ucznia i rodzica z Ukrainy i dla polskiego nauczyciela może oznaczać różne poziomy.

Widać też, że **próżno szukać automatycznych sposobów przeliczenia 12-punktowej skali na 6 stopni** (takich jak np. dzielenie ich przez 2). Po zniesieniu obowiązku wystawiania na świadectwie ósmoklasisty uczniów z zagranicy ocen z muzyki, techniki, przyrody i plastyki nie ma sytuacji, kiedy uznanie ukraińskich ocen byłoby konieczne. Obecnie brak w polskim prawie odpowiednich regulacji, nawet na poziome rekomendacji MEiN. Jeżeli jednak szkoła spotka się z taką koniecznością, to warto porównać ukraińskie wymagania z wewnątrzszkolnym systemem oceniania. Jeszcze korzystniej będzie przeprowadzić z uczniem odpowiednią rozmowę diagnozującą, biorąc pod uwagę wszystkie negatywne czynniki mające wpływ na przyswajanie informacji.

Wymagania na odpowiednie punkty i poziomy, zatwierdzone przez MON Ukrainy, są podane w następujących tabelach.

Tabela 4a. Kryteria oceniania osiągnięć edukacyjnych uczniów szkoły podstawowej i średniej (obecnie klasy 5-11) obowiązujące od 2011 r.

1	Uczniowie rozróżniają przedmioty nauki.
2	Uczniowie odtwarzają niewielką część treści edukacyjnych, mają nieprzycezyjne wyobrażenie o przedmiocie nauki.
3	Uczniowie odtwarzają część treści edukacyjnych, wykonują najprostsze zadania z pomocą nauczyciela.
4	Uczniowie z pomocą nauczyciela odtwarzają podstawowe treści edukacyjne, mogą powtórzyć określoną operację, działanie zgodnie z wzorem.
5	Uczniowie odtwarzają podstawowe treści edukacyjne, potrafią zdefiniować pojęcia z błędami i nieścisłościami, sformułować zasadę.
6	Uczniowie wykazują się znajomością i zrozumieniem podstawowych treści edukacyjnych. Ich odpowiedzi są poprawne, ale uświadomione w niewystarczającym stopniu. Uczniowie potrafią zastosować wiedzę przy wykonywaniu zadań według wzoru.
7	Uczniowie poprawnie odtwarzają treści edukacyjne, znają podstawowe teorie i fakty, potrafią podać własne jednostkowe przykłady na potwierdzenie określonych opinii, częściowo kontrolują własny proces uczenia się.
8	Wiedza uczniów jest wystarczająca. Uczniowie stosują wyuczony materiał w sytuacjach standardowych, próbują analizować, ustalać najistotniejsze połączenia i zależności między zjawiskami, faktami, wyciągać wnioski, zazwyczaj kontrolują własne działania. Ich odpowiedzi są logiczne, choć zawierają nieścisłości.
9	Uczniowie dobrze znają wyuczony materiał, stosują wiedzę w sytuacjach standardowych, potrafią analizować i systematyzować informacje, posługiwać się znanymi dowodami, biegle i poprawnie argumentować.
10	Uczniowie posiadają kompletną, pogłębioną wiedzę, potrafią ją wykorzystać w działaniach praktycznych, wyciągać wnioski, uogólniać.
11	Uczniowie mają elastyczną wiedzę w ramach wymagań programów edukacyjnych, wykorzystują ją w różnych sytuacjach i uzasadniają swoje działania, potrafią wyszukiwać i analizować informacje, formułować i rozwiązywać problemy.
12	Uczniowie posiadają usystematyzowaną, rzetelną wiedzę w zakresie i w ramach wymagań programów edukacyjnych, świadomie wykorzystują ją w sytuacjach standardowych i niestandardowych. Potrafią samodzielnie analizować, oceniać, streszczać opanowany materiał, samodzielnie korzystać ze źródeł informacji, podejmować uzasadnione decyzje.

Tabela 4b. Orientacyjna rama oceniania wyników nauczania uczniów klas 1-4

Poziom początkowy
<p>Uczeń wykonuje zadania edukacyjne na poziomie kopiowania wzorów po kilkukrotnym szczegółowym wyjaśnieniu ich przez nauczyciela. Wykonuje następujące działania edukacyjne:</p> <ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje i nazywa wymienione w zadaniach przedmioty zgodnie z podanymi wskazówkami; nazywa poszczególne cechy przedmiotów; odtwarza poszczególne operacje działań edukacyjnych w celu osiągnięcia wyniku, w szczególności odtwarza według wzoru; wyszukuje informacje w proponowanym źródle zgodnie z podanym odnośnikiem (zdjęcie, słowo kluczowe, numer porządkowy zdania itp.); odtwarza ustnie/obrazkowo fragmenty usłyszanych/widzianych/przeczytanych informacji; komentuje poszczególne operacje krótkimi uwagami w oparciu o zaproponowane pytania; porównuje wynik zadania z wzorem; z podpowiedzią stwierdza poprawność/niepoprawność wyniku.
Poziom średni
<p>Uczeń realizuje zadania edukacyjne na poziomie odtwarzania realizacji działań edukacyjnych w standardowych sytuacjach edukacyjnych. Wykonuje następujące czynności edukacyjne:</p> <ul style="list-style-type: none"> definiuje obiekty, których dotyczą zadania, nazywa je; aby mógł osiągnąć wynik, zadanie musi zostać dodatkowo wyjaśnione; nazywa podstawowe cechy przedmiotów, ustala ich cechy wspólne i różniące oraz właściwości; grupuje przedmioty według kryteriów zgodnie z udzielonymi wskazówkami/wyjaśnieniami w procesie dialogu z nauczycielem/kolegami; odtwarza czynności uczenia się według algorytmu/schematu, jednocześnie potrzebuje wyjaśnień, aby osiągnąć wynik; wyszukuje informacje w sugerowanych źródłach; przetwarza usłyszane/widziane/przeczytane informacje na grafikę (obrazek, tabelę) lub tekst według wzorów/ z pomocą nauczyciela; komentuje działania edukacyjne w krótkich zdaniach na podstawie punktów odniesienia (przypomnijka, wzór itp.); podaje przykłady; sprawdza sposób i wynik wykonania zadań według wzoru, stwierdza poprawność/niepoprawność wyniku; identyfikuje trudności/błędy, pokonuje stwierdzone trudności/koryguje błędy z pomocą nauczyciela/kolegów.
Poziom dostateczny
<p>Uczeń realizuje zadania edukacyjne na poziomie produktywniej realizacji zajęć edukacyjnych w podobnych typowych sytuacjach edukacyjnych. Wykonuje następujące działania edukacyjne:</p> <ul style="list-style-type: none"> samodzielnie określa przedmioty, których dotyczą zadania, nazywa je; samodzielnie nazywa istotne cechy przedmiotów, definiuje ich właściwości oraz cechy wspólne i różniące; grupuje obiekty; ustala powiązania przyczynowo-skutkowe między obiektami; stosuje nabyte komponenty kompetencji do osiągnięcia wyników zadania; z własnej inicjatywy wyszukuje potrzebne informacje; konwertuje usłyszane/zobaczone/przeczytane informacje na grafikę (obrazek, tabelę, diagram) lub tekst; wyjaśnia sposób/metody realizacji zajęć edukacyjnych; podąża za sekwencją wyjaśnień; w razie potrzeby zadaje pytania związane z przedmiotami zadań; ilustruje zrozumienie przykładami; monitoruje zgodność z algorytmem działań, sprawdza wyniki zadań możliwymi sposobami, analizuje i wyciąga wnioski dot. zarówno uzyskanych wyników, jak i procesu dojścia do ich uzyskania; identyfikuje trudności/błędy; znajduje sposób na pokonanie zidentyfikowanej trudności zgodnie z przekazanymi wskazówkami; samodzielnie poprawia błędy.
Poziom wysoki
<p>Uczeń wykonuje zadania edukacyjne na twórczo-produkcyjnym poziomie realizacji działań edukacyjnych w zmodyfikowanych (względem standardowych) sytuacjach edukacyjnych z pewną komplikacją. Wykonuje następujące czynności edukacyjne:</p> <ul style="list-style-type: none"> samodzielnie określa przedmioty, których dotyczą zadania; nazywa je oraz podmioty z nimi związane; charakteryzuje przedmioty, określa ich właściwości oraz cechy wspólne i różniące; ustala powiązania przyczynowo-skutkowe między obiektami; klasyfikuje przedmioty; stosuje i łączy nabyte komponenty kompetencji w celu osiągnięcia wyników zadań; z własnej inicjatywy wyszukuje potrzebne dodatkowe informacje w dostępnych źródłach i streszcza je; ocenia wiarygodność informacji; przetwarza słyszane/widziane/czytane informacje na grafikę (obrazek, tabelę, schemat, diagram) lub tekst; przewiduje możliwy wynik, proponuje/testuje różne sposoby wykonania zadania; w razie potrzeby zadaje pytania związane z przedmiotami zadań i udziela odpowiedzi; wspiera dyskusję o metodach i wynikach zadań; koreluje wyniki zadań z założeniami, wyciąga wnioski o osiągnięciu wyników; uzasadnia metody wykonywania zadań i ich wyniki; analizuje je i ocenia, samodzielnie ustala racjonalny sposób/sposoby przezwyciężenia zidentyfikowanej trudności; planuje dalsze działania edukacyjne.

Promowanie uczniów, egzaminy i powtórzenie roku szkolnego

Promowanie ucznia do następnej klasy tego samego poziomu oświatowego odbywa się, co do zasady, automatycznie – uchwała rady pedagogicznej jest formalnością. Powtarzanie roku szkolnego jest prawie niespotykane, nie ma nawet statystyk dotyczących tego zjawiska. Teoretycznie może mieć miejsce, ale tylko raz w ciągu nauki szkolnej, przy czym decydująca jest wola rodziców/ opiekunów prawnych. Bez ich zgody nawet teoretycznie nie da się zostawić ucznia na drugi rok w tej samej klasie.

Etapy edukacyjne związane z certyfikacją (atestacją) państwową kończą się DPA. Dla klas 4 i 9 prowadzi ją w postaci pisemnej szkoła, w których uczą się uczniowie (oceny wewnętrzne). DPA dla klasy 11 jest prowadzona w postaci ZNO (oceny zewnętrzne).

W 2021 roku DPA dla klas 4 była prowadzona z języka ukraińskiego i matematyki, oraz (jeżeli dotyczyło) języka mniejszości narodowej/ narodu rdzennego. Dla klasy 9 obowiązkowe były 3 przedmioty: język ukraiński, matematyka (na 2 poziomach) oraz trzeci przedmiot wybrany przez szkołę.

W 2021 roku w ramach ZNO trzeba było napisać test z języka ukraińskiego i matematyki, historii Ukrainy lub języka obcego oraz jednego przedmiotu do wyboru (historii Ukrainy, języka obcego, biologii, geografii, fizyki, chemii). W przypadku nauki języka mniejszości narodowej/ narodu rdzennego można zdawać z niego ZNO.

Tekst powstał w partnerstwie z Norwegian Refugee Council.